

UOT 343.98

Qardaş HÜSEYNOV,

İqtisad elmlər namizədi,
Bakı Dövlət Universitetinin Kriminalistika
və məhkəmə ekspertizası kafedrasının dosenti
aynurhuseynova8888@gmail.com

İQTİSADI CİNAYƏTKARLIĞA QARŞI MÜBARİZƏDƏ TƏFTİŞDƏN İSTİFADƏNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ KİMİ

Açar sözlər: təftişdə nöqsanlar, təftişin təşkili, təkmilləşdirilmə, sistem daxili nəzarət

Key words: shortcomings in inspection, organization of inspection, improvement, internal control of the system

Ключевые слова: недостатки в ревизии, организация ревизии, совершенствование, внутрисистемный контроль

Böyük təəssüf hissi ilə qeyd etmək olar ki, cinayətkarlıq bazar iqtisadiyyatına xas olan faktorlardan biridir. Məhz buna görə müasir rus cəmiyyətinin inkişafına xas olan iqtisadi və siyasi münasibətlərin radikal dəyişiklikləri cinayətkarlığın artmasına və bir çox mənfi nəticələrə yol açır. Gələcək illərdə Rusiyanın cinayətkarlıq səviyyəsinin göstəriciləri bazar iqtisadiyyatı və parlament demokratiya üzrə inkişaf etmiş ölkələr ilə eyniləşdirilməsi proqnozlaşdırılır. Həmin ölkələrdə iqtisadi cinayətkarlığın artması müşayiət olunur. BMT-nin məlumatına əsasən inkişaf etmiş ölkələrin ümumi cinayətkarlıq səviyyəsinin göstəricilərinin 82%-ni iqtisadi və digər əmlak cinayətləri təşkil edir.

Beləliklə, iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunması halları əsas vəzifələrdən biri olaraq qalmaqdadır. Burada iqtisadi və vergi cinayətlərinin aşkar olunmasında yüksək hazırlıqlı hüquqşünas kadrlarının hazırlanmasının müstəsna rolu vardır.

Yuxarıda qeyd edilənlərin əsas səbəblərindən biri də hüquq-mühafizə orqanlarının işçiləri tərəfindən müəssisə və təşkilatların maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin təftişinin və iqtisadi ekspertizala-

rının aparılması zamanı təftişçi və iqtisadçı-ekspert qarşısında suallar dairəsinin düzgün və əhatəli qoyulmasından, eyni zamanda sənədli təftiş aktının və iqtisadi ekspertiza rəylərini düzgün qiymətləndirilməsi və onlardan sübut etmə prosesində istifadə edilməsi sahəsində xüsusi iqtisadi biliklərin mənimsənilməsinə etinasız yanaşmalarından ibarətdir.

Ona görə hüquq mühafizə orqanlarının iqtisadi cinayətlərin qarşısını almaq məqsədi ilə göstərdiyi səylər nəticəsiz qalır. Nəticədə həmin orqanların işçilərinin buna tam hazırlığı olmaması iqtisadiyyatın bəzi sahələrində iqtisadi cinayətlərin törədilməsinin yeni üsullarının yayılmasına səbəb olur [1, 102].

Bütün bunlara əlavə olaraq əsas səbəblər isə müəssisələrin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin təftişinin təyin edilməsi, təşkili və aparılmasında olan nöqsanlardan ibarətdir.

Belə ki, Azərbaycan Respublikasında idarə, təşkilat və birliklərin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin təftişinin təşkili, təyin edilməsi və aparılması Maliyyə Nazirliyi, İqtisadiyyat Nazirliyinin nəzdində olan Vergi xidmətləri idarəsi və Hesablama Palatası, Mərkəzi Bank və Gömrük Komitəsi tərəfindən yerinə yetirilir.

Məlum həqiqətdir ki, Mərkəzi Bank və Gömrük Komitəsinin işçiləri nəzəri və praktiki cəhətdən zəruri biliklərə və təcrübəyə yiyələnmədiklərinə görə onlar tabeçiliyində olmayan idarə, təşkilat və biliklərin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin təftişinin aparılması iqtidarında deyildirlər.

Onlar yalnız sistem daxili nəzarət, yəni Mərkə-

zi Bank və Gömrük Komitəsinin öz tabeçiliyində olan müəssisələrin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin təftişini müəyyən olunmuş təftiş dövrü ərzində aparırlar [2, 185].

Beləliklə, Respublikada çoxsaylı müəssisə və təşkilatların maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin təftişinin aparılması Maliyyə Nazirliyi, İqtisadiyyat Nazirliyinin Vergi xidmətləri idarəsi və Hesablama Palatasının nəzarət-təftiş idarə və şöbələrinin təftişçiləri və auditorları tərəfindən aparılır.

Məlumdur ki, mövcud qanunvericiliyə uyğun olaraq müəssisə, təşkilat və birliklərin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin təftişi 2 ildə bir dəfədən az olmamaqla aparılır.

Bir qayda olaraq, təftişin təyin edən şəxsin əmri ilə təftişin aparılmasına fəaliyyəti yoxlanılacaq müəssisənin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin həcmindən asılı olaraq təqribən 1,5 ayadək vaxt müəyyən edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda qeyd edilmiş nazirlik və baş idarələrin təftiş-nəzarət idarələrinin (şöbələrinin) təftişçiləri fiziki cəhətdən qanunvericilikdə müəyyən olunmuş müddətdə 2 ildə bir dəfədən az olmamaqla Respublikada olan çoxsaylı idarə, təşkilat və birliklərin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin təftişini lazımi səviyyədə aparmaq imkanı xaricindədirlər. Ona görə həmin yuxarı təşkilatlar müəssisələrin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin adətən axıncı 2 il ərzində yerinə yetirilmiş təsərrüfat əməliyyatlarının həqiqiliyinə hüquqi əsas vermək üçün tərtib olunan ilk uçot sənədlərini yoxlamaq məcburiyyətində qalırlar. Nəticədə, müəssisə və təşkilatların əvvəlki illərinin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti yoxlanılmamış qalır.

Beləliklə, əvvəlki illərdə müəssisə və təşkilatların maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətində iqtisadi və əmlak cinayətlərinin törədilib-törədilməməsi məsələləri aşkar olunmamış qalır [3, 203].

Məhz bu və ya digər səbəblərdən təftişçi və auditorlar tam təftiş aparmaq əvəzinə seçmə və kombinləşmə üsulu ilə təftiş aparmaq məcburiyyətində qalırlar. Eyni zamanda, əksər hallarda təftiş aparılarkən inventarlaşma aparılmır. Inventarlaşmanın aparılmaması iqtisadi və əmlak cinayətlərinin nə dərəcədə üstünün açılmamasının mütəxəssislər yaxşı bilir...

Bundan başqa, məlum həqiqətdir ki, müəssisə,

idarə və təşkilatlar özlərinin maliyyə-təsərrüfat və idarəetmə fəaliyyətinin xarakterindən asılı olaraq spesifik qanunlara, təsərrüfat əməliyyatlarının fərqli məzmununa malik olurlar. Məhz buna görə də, onların istehsalat və maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi zamanı törədilmiş cinayətlər də fərqli xarakter daşıyır [4, 198].

Ona görə, Maliyyə Nazirliyi, Hesablama Palatasının təftişçilərinin müxtəlif təyinatlı nazirliklərin tabeliyində olan müəssisə və təşkilatların idarə olunması onların maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin spesifik qanunvericiliklərinin müxtəlifliyinə yiyələnmələri sahəsində ixtisaslaşması məsələləri şübhə doğurur. Nəticədə təftişlər onlardan asılı olmayaraq lazımi səviyyədə keyfiyyətli təftiş aparmaq imkanları olmur. Bu məsələdə təftişini günahlandırmaq olmaz. Çünki bir nəfərin bütün sahələrə aid qanunvericilikləri və normativ sənədlərin məzmunlarını mənimsəməsi mümkün deyildir.

Halbuki, təftiş zamanı təftişçilər və auditorlar nəinki qanunazidd əməllərin aşkar olunması, cinayət əməllərin izlərinin lazımi səviyyədə aşkar edilməsi, hətta sübutayətirmənin sənədli bazasını səriştəli şəkildə hazırlanmasını təmin etməlidirlər. Eyni zamanda bütün bu qeyd olunanlar istintaqı asanlaşdırmaq üçün təftiş aktında ətraflı təhlil olunmuş qaydada qeyd olunmalıdır. Məhz ona görə təftişçilər təftiş aktı tərtib ederkən məsuliyyətdən uzaqlaşmaq məqsədi ilə təftiş aktında təftişin seçmə və ya kombinəli üsul ilə aparılmasını qeyd edirlər [5, 96].

İqtisadi cinayətlərin istintaqı zamanı müstəntiq (hakim) və təftişçi təyin edən şəxsin keyfiyyətli qərar qəbul etməsi əsasən təftiş aktında qeyd edilmiş faktların həqiqiliyindən və həmin faktları əsaslandıran ilk uçot sənədlərinin təftiş aktına əlavə edilməsindən aslıdır.

Bütün yuxarıda qeyd olunan səbəblərdən təftişçi və auditorlar nəzəri və praktiki cəhətdən ixtisaslaşa bilmirlər nəticədə, təftişin aparılması zamanı iqtisadi cinayətlər aşkar olunmamış qalır.

Bundan əlavə ayrı-ayrı nazirlik və baş idarələrin nəzarət-təftiş şöbələri və təftişçiləri olmadığından həmin nazirlik və baş idarələrin rəhbərləri tabeliyində olan müəssisə və təşkilatların maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin vəziyyətindən məlu-

matları olmur və onların idarə olunmasından kənarda qalır, nəticədə bu sahədə müvafiq keyfiyyətli idarəetmə qərarları qəbul edə bilmirlər.

Bu da cinayətkarlar üçün müxtəlif praktiki üsullara əl atmağa və iqtisadi sahədə cinayətlərin törədilməsinə nail olmalarına şərait yaradır.

Fikrimizcə, qeyd olunan nöqsanları aradan qaldırmaq üçün hər bir nazirlik və baş idarələrdə nəzarət-təftiş şöbələri təşkil edilməli və müvafiq minimum beş il praktikada müstəqil işləmiş mü-təxəssislər mühasib-təftişçilər vəzifəsinə işə qəbul edilməlidir.

Nəticədə:

- sistem daxili nəzarət təmin olunar;
- təftişin aparılmasının dövrü lüyü təmin edilir;
- mühasib-təftişçilər istər-istəməz ixtisaslaşar;
- təftişin keyfiyyəti yüksələr;
- qanunazidd əməllər aşkar olunar;
- bu sahədə keyfiyyətli idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsinə zəmin yaranar.

Bir sözlə müəssisə, təşkilat və idarələrin maliyyə-təsərrüfat fəalliyəti zamanı bütün qanunazidd əməllərin aşkar edilməsinə təminat vermək üçün təftişin avtomatlaşdırılması işlənilib hazırlanmalıdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Бочкова Л.И., Новак О.Э., Савинов С.В. Судебная бухгалтерия. М., 2007.
2. Дмитриенко Т.М., Чаадаев С.Г., “Судебная (правовая) бухгалтерия”. Издательство “Проспект”. М., 1999.
3. Дубонос Е.С. Судебная бухгалтерия. М. 2010
4. Пашюнас П.К. “Судебная ревизия и судебно-экономические экспертизы”. Издательство “МИНТИС”, Вильнюс, 1990.
5. Толкаченко А. А., Амаглобели и др. Судебная бухгалтерия : учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям «Юриспруденция», «Бухгалтерский учёт, анализ и аудит - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА», 2010

Гардаш Гусейнов

Об недостатках в организации, назначении, проведении ревизии и его улучшениях при обнаружении и расследовании экономических преступлений

В работе исследованы недостатки в организации, назначении, проведении ревизии и его улучшениях при обнаружении и расследовании преступлений. Указаны пути организации внутрисистемного контроля и специализации работников контрольно-ревизионного отдела министерства и ведомства.

Gardash Huseynov

On the shortcomings in the organization, appointment, audit and its improvements in the detection and investigation of economic crimes

The work explores the shortcomings in the organization, appointment, audit and its improvements in the detection and investigation of crimes. The ways of organizing the intra-system control and specialization of employees of the control and audit department of the ministry and the department of auditors are indicated.